

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE DEĞER EĞİTİMİNE İLİŞKİN SINIF ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİ*

Süleyman YİĞİTTİR**

Hamza KELEŞ***

Özet

2004 yılında geliştirilen Sosyal Bilgiler 4 ve 5. Sınıf Öğretim Programında önceki programda örtük şekilde yer alan değerler eğitimine doğrudan yer verilmeye başlanmıştır. Yapılan bu değişiklikle ilgili Ankara merkez ilçelerdeki 8 ilköğretim okulundaki 34 öğretmenden oluşan araştırma grubunun görüşleri alınmıştır. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Uygulama sonucu elde edilen veriler içerik analiziyle çözümlenerek değerlendirilmiştir. Nitel bir çalışma olan araştırmada öğretmenlerin önemli bir kısmı değerlerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer almasından memnun olduğu, öğretmenlerin değer eğitimiyle ilgili hizmetiçi eğitime ihtiyaçları olduğu, ders kitaplarında değer eğitimiyle ilgili yeterli işlenişin olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sosyal bilgiler, değer, değer eğitimi, karakter eğitimi

Giriş

Eğitim sistemimizin temel yapı taşlarından olan öğretmenlerimiz ve öğretmenlik mesleği son yıllarda dünyada yaşanan bilim, teknoloji ve eğitimde yaşanan gelişmeler sonrası bilgi aktaran insan formatının dışına çıkmaya başlamıştır. Özellikle 2004 yılında ilköğretim ders programlarında yapılandırıcı yaklaşım esas alınarak yapılan çalışmalarda değerler kazanımlarla birlikte öğrencilere kazandırılması gerekli unsurlar yapılmıştır. Şüphesiz 2004 yılına kadar ki süreçte de okullarımızda öğrencilere değer eğitimi yapılmaktaydı. Ancak bu eğitim gizli müfredat içinde yapıldığından öğretmenler tarafından doğrudan dikkat çekilen bir alan olmamıştır. 2004 yılından sonraki süreçte ise özellikle sosyal bilgiler dersinde ünitelere göre tespit edilen değerler kazanımlarla birlikte öğrencilere doğrudan kazandırılması hedeflenen ana temalardan birisi olmuştur.

Weber'le birlikte üne kavuşan (Blackman, Hurd and Tima, 2005:3) değer, geçmişten günümüze birey ve toplumlara göre farklı anlamlar yüklenmiş bir kavramdır. Örneğin Morris ve Janes (1955)'a göre, "yaşam biçimleri arasındaki tercihler", Smith, Bruner ve White (1965)'a göre "kişinin kendini değerlendirmesi, seçim yapması ve

* "İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4 ve 5. Sınıf Değerlerinin Kazanılma Düzeyi" adlı doktora tez çalışmasından yararlanılmıştır.

** Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı Doktora Öğrencisi

*** Prof. Dr.; Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tarih Eğitimi Bilim Dalı

kendini bir şeye adanması”, Devas ve Hippler’e (1969) göre ise “bir çeşit ortak dünya görüşü” (Akt. Kağıtçıbaşı, 1981:17) olarak tanımlanmıştır. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere bir nesne olarak üzerinde tam bir anlaşma sağlanamayan değerlerin tanımlanması kişiden kişiye değişmektedir. Bu durum değerlerin öğretimini olumsuz etkilemiştir. Çünkü öğrenecek konunun açık olmaması onun öğrenilmesini zorlaştırmaktadır (Hossain ve Marinova, 2004:2).

Değer kavramında olduğu gibi değer eğitiminin de kişiden kişiye değişen tanımları yapılmaktadır. Genel olarak değerler eğitiminin kısaca değer kazandırma etkinliği olduğu söylenebilir. Daha ayrıntılı olarak ele alındığında ise değerler eğitimi, kimilerine göre değerlerin açık ve şuurlu bir şekilde öğretilme teşebbüsüdür. Kimilerine göre ise, doğrudan ya da dolaylı olarak kişilerin değerler hakkındaki anlayış ve bilgisini geliştirmek, onlara birey ve toplumun üyesi olarak belli değerler doğrultusunda davranabilmelerini sağlamak için gerekli beceri ve eğilimleri aşılacaktır (Akt. Hökelekli ve Gündüz, 2007:385).

Okullar, ailede kazanılan değerlerin daha da pekiştirileceği ve yeni bazı değerlerin kazanılacağı bir ortam olarak ailede olduğu gibi öğrencilere değer eğitimi yaşatarak vermelidir (Hökelekli ve Gündüz, 2007:389). Çünkü değerler okullarda hem ders içi hem de ders dışı faaliyetlerin merkezinde yer almaktadır (Halstead ve Taylor, 1996:3). Bu çerçevede yapılacak değer eğitimi çalışmaları aynı zamanda öğrencinin duyuşsal düzeyinin de gelişmesine katkı sağlayacaktır. Özellikle insanlara saygı duymayı, hayattaki kutsal şeylere hizmet etmeyi, fikir ayrılığının olabileceğini ve bütün insanların kanun önünde eşit olması gerektiği gibi demokratik değerlerin öğretildiği okullar ve eğitim programları, ahlaki karar almada ve karakter eğitiminde aileyi de desteklemelidir (Suh ve Traiger, 1999:723). Çünkü aile ve okulda tutarsız davranışlarla karşılaşmak çocukta değer kazanımını ya engelliyebilir ya da süreci uzatacaktır. Bu nedenle okullar ailelere değer öğretiminde yardım etmelidir (Refsauge, 2004:2).

Öğrencilerin özünde değerleri açığa çıkarmayı amaçlayan öğretim programlarının (Hossain ve Marinova, 2004:2) başarısı doğrudan dersle ve öğretmenlerle ilişkili olduğu için değer eğitiminde öğretmen şu görevleri yerine getirmelidir: Daha iyi bir karakter eğitimi için öğretmen olumlu bir model olmak; ahlaki bir disiplin uygulayarak okulda olumlu bir ahlaki ortam oluşturmak; demokratik bir sınıf oluşturarak işbirlikçi öğrenmeyi kullanmak; öğrencilerini tepkilerini ahlaki olarak vermeleri için teşvik etmek; sınıf dışında öğrencilere olan ilgi ve dikkat artırılarak ailelerle işbirliği yapmak; değerlerin öğretiminde belirli bir program takip etmek (Suh ve Traiger, 1999:726); öğrencilerin kendilerini geliştirebilmeleri için onlara belirli konularda seçme ve karar alma yetkisi vermek (Jakson, 2007:483); değerleri düşünüp analiz etmek ve öğrencilere de düşündürerek analiz ettirmek (Sizer, 1973:149); öğrenciler kendi değerlerini oluştururken onlara hangi değerlerin kazanılması gerektiği konusunda rehberlik etmek (Veugelers, 2000:40-44); iş yerine zamanında ve düzenli gelmek, sınıflarda dikkatli ve düzenli hareket etmek, okul yönetimiyle ilgili problemlerini nazik bir dil kullanarak eleştirmek ve çözüm yolu üretmek gibi ahlaki görevlerini yerine getirmek (Benninga, 2003:1); değerlere göre düşünme ve algılama becerilerini geliştirmek (Hill,2004:12); öğrencilerle açık, samimi ve içten konuşarak saygılı bir dil kullanmak; öğrencilerde akranlarının baskısına karşı koyabilecek, kendine saygıyı koruyacak, çatışma çözecek becerileri geliştirmek; övgü ve takdirle öğrencilerin çalışmalarını ve edemli davranışlarını desteklemek; öğrencileri toplum hizmetleriyle ilgilenmeye teşvik etmek; öğrencilere değerleri öğretirken vaaz veya nasihat etmek (Titus, 1994:5); öğrencilerin soru sormalarını teşvik etmek (Dilmaç, 2002:3-5).

Öğretmenler yukarıdaki görevleri yerine getirdiğinde değer eğitimi çalışmaları olumlu yönde gelişebileceği gibi öğretmenlerin görevlerinin farkında olmaması veya ihmal etmeleri durumunda da olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilecektir. Bu nedenle değer eğitimi çalışmalarının daha nitelikli yapılması için öğretmenlerin değer eğitimiyle ilgili ihtiyaçları, fikirleri ve karşılaştıkları sorunlarla ilgili görüşlerine müracaat edilmelidir.

Yöntem

Araştırma, tarama modelindedir. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan görüşme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma, Ankara merkez ilçelerde 8 farklı ilköğretim okulunda görev yapan sosyal bilgiler dersini okutan 4 ve 5.sınıf öğretmenlerinden oluşan 34 sınıf öğretmeninden oluşan araştırma grubuyla gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmalarda katılımcıların sayısının fazla olması önemli olmadığı, katılımcıların araştırma yapılan konu ile ilgili duygu, düşünce ve inançlarını ortaya koymalarının esas olduğu ilkesi dikkate alınmıştır.

Veri Toplanması ve Analizi

Araştırmada kullanılmak üzere öğretmenlerin değer eğitime ilişkin bakış açılarının ortaya konulması amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunda sorulacak sorularla ilgili uzman ve 5 öğretmenin görüşü alınmıştır. Öğretmenlerin değer eğitimiyle ilgili düşüncelerini etkilememek amacıyla uygulama yapılmadan önce değer eğitimiyle ilgili açıklama yapılmamış yalnızca araştırmanın amacı ve önemi hakkında bilgi verilmiştir. Yapılan görüşmeler sonunda elde edilen verilerin analizini gerçekleştirmek için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, yazılı ve sözlü materyallerin sistemli olarak analiz edilmesi, bireylerin söyledikleri ve yazdıklarını kodlama sürecidir.

Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde öğretmenlerin 7 sorudan oluşan görüşme formunda verdikleri cevaplardan elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

1. "2004 yılında uygulanmaya başlanan Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda "değerler eğitime" de yer verilmesi hakkında düşünceleriniz nelerdir?" sorusuna öğretmenlerin verdikleri cevaplar Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Öğretmenlerin 2004 yılında Geliştirilen Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda değerler eğitime yer verilmesine ilişkin görüşleri

Öğretmenler	Olumlu		Olumsuz		Kararsızım/ Cevap yok		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
4. Sınıf Öğretmenleri	15	79	-	-	4	21	19	100
5. Sınıf Öğretmenleri	10	63	-	-	6	37	16	100
Toplam	25	71	-	-	10	29	35	100

Tablo 1'deki verilere göre öğretmenlerin %71'i Sosyal Bilgiler Öğretim Programında değerler eğitimine yer verilmesini olumlu karşılamaktadırlar. Özellikle 4.sınıf öğretmenleri %79 oranında bu uygulamayı olumlu bulmaktadır. Soruya cevap vermemeyi veya kararsız olduğunu belirten % 29 oranındaki öğretmenlerin de azımsanmayacak sayıda olması dikkat çekicidir. Bu soruda görüş belirten 4.sınıf öğretmenlerinin aşağıdaki görüşleri değer eğitimi açısından son derece önemlidir: "Öğrenciler günümüzde aile ve öğretmenleri dışında akran gruplarından, televizyondan, yazılı basından, sinema ve sanat dünyasının yıldızlarından etkilenmeye başlamıştır. Bu yüzden velilerin ve öğretmenlerin direk olarak değerleri öğretmesi etkisini yitirmeye başlamıştır. Öğrenciler akran gruplarının ve çevrenin etkisinde kalmakta ve kendi değerlerinin farkına varamamaktadır. Bu nedenle değerler eğitimine önem verilmesi gerekmektedir." ve "Bence eğitimde değerler eğitimine ağırlık verilmesi çok önemlidir. Bunları sağlarsak eminim toplumda birçok değişiklik kendiliğinden gelecektir. Böylece gittikçe bozulan toplum değerlerimiz tekrar kazanılacak ve mutlu bir ülke haline geleceğiz." Bazı 4.sınıf öğretmenleri ise değerlerin öğretici seviyesine uygun olması gerektiğini belirtirken bazılarının da "Tam olarak hatırlamıyorum. Ama genelde yeterli olduğu kanaatindeyim." tarzında bir ifade kullanması öncelikle öğretmenlerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programına tam olarak hâkim olmadıkları izlenimini vermektedir.

5. sınıf öğretmenleri ise "Gerekli ve faydalı olur.", "Değerler eğitimine yer verilmesi olumlu olur.", "Yerinde bir karar.", "Bu konulara yer verilmesinin faydalı olduğunu düşünüyorum. Tabii bunun aile içi yaşam ve eğitim ile de pekiştirilmesi gerekiyor. Bazı unutulmaya başlanan değerlerinde farkına varılmasını sağlıyor.", "Değerler eğitimine yer verilmesini doğru buluyorum. Zaten sınıf öğretmenleri olarak bizler daha 1.sınıftan başlayarak öğrencilere bu eğitimi en iyi şekilde vermeye çalışıyoruz.", "Olumlu katkıları çok.", "Güzel bir başlangıç." ifadeleriyle değer eğitiminin Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer almasını olumlu bulduklarını söylemektedirler.

2. "Ders işlenişinde değerlerin öğrencilere kazandırılması konusunda hangi çalışmalar yapıyorsunuz?" sorusuna ilişkin bulgular ve yorumlar

Bu soruya 4.sınıf öğretmenlerinin verdikleri cevaplardan farklı değer öğretim yöntemlerinin (tartışma, telkin, eleştirel yaklaşım, görsel materyal kullanımı vb.) uygulandığı anlaşılmaktadır. Örneğin: "İlgili resim ve görseller ile yorumlar yapmalarını sağlıyorum. Drama yöntemini kullanıyorum. İlgili film, CD vb varsa bunları derste konuya göre değerlendiriyorum.", "Daha çok kendimizden yakın çevremizden, ailemizden okul ve sınıftaki yaşamışımızdan örnekler veriyoruz. Olumlu ve olumsuz davranışları görmede daha etkili oluyor.", "Değerlerin olması durumunda neler yaşanır? Bu değerlerin olmaması durumunda neler yaşanır? Sorularına cevap aranarak kazandırdığımız ve kaybettiğimizi karşılaştırıyorduk.", "Bu değerlere sahip olmanın öneminden bahsediyoruz. Bu değerlere sahip olan ve sahip olmayan insanları karşılaştırıyoruz.", "dikkat çekme, rol yapma." Bu cevaplardan da anlaşılacağı üzere 4. sınıf öğretmenleri genelde değer eğitimi yaklaşımlarından geleneksel olarak kullanılan değer telkini yaklaşımını daha çok tercih etmektedirler. Bunların yanı sıra bazı öğretmenler değer eğitiminde asıl olan aile faktörünü de dikkate aldıklarını şu sözlerle ifade etmiştir: "Öğrencileri tek tek tanımaya çalışıyorum. Daha sonra aile yaşantılarını öğreniyorum. Ailelerinin onları nasıl etkilediklerini ve hangi değerleri öğrettiklerini çözmeye çalışıyorum. Öğrencilerin akran gruplarından ve çevreden çok etkilendiklerini görüyorum. Özellikle Sosyal Bilgiler ve Türkçe derslerinde değerlerin öğrencilere kazandırılmasına çalışıyorum. Zaman zaman çevreden güzel değer örnekleri veriyorum." Bu cevapların haricinde öğretmenlerin ilgisiz veya değer kavra-

mının yanlış algılanmasından kaynaklanan cevaplar verdikleri de tespit edilmiştir. Örneğin: *"Ders işlenişinde sınıf içi etkinliğe ve proje çalışmalarına önem veririm."*, *"Değerlerin kazandırılması konusunda yöresel yemeklerden oluşan bir açık büfe hazırlandı, bu yemekler tanıtıldı. Yöresel kıyafet ya da eşyalar sınıfta sergilendi. Soy ağaçları çıkartıldı, sınıf panolarında sergilendi."* gibi.

5.sınıf öğretmenlerinden ise % 63'ünün görüş bildirdiği bu soruda görüş bildirenlerin yalnızca %30'u soruyla doğrudan ilgili ve anlaşılır cevap yazmışlardır. Bunlar: *"Önce değerlerimizin neler olduğunu anlatıyorum. Bunlara neden saygılı olmamız ve sahip çıkmanızı gerektiğini anlatıyorum. Değerlerimize daha önceleri nasıl sahip çıktığımızla ilgili örnekler veriyorum. Değerlere sahip çıkmanın sadece okulda değil günlük hayatlarımızın her anında olması gerektiğini vurguluyorum."*, *"Sözel anlatımlar yapıyorum fakat öğretici, kalıcı olmuyor."*, *"Bütün değerleri anlatarak..."*. Bu açıklamalardan da 5.sınıf öğretmenlerinin de değer telkini yaklaşımını kullandığı anlaşılmaktadır.

3. "Değer eğitimi sırasında karşılaştığınız sorunlar nelerdir?" sorusuna ilişkin bulgu ve yorumlar

Bu soruya 4.sınıf öğretmenlerinden %84'ü cevap vermiştir. Bu cevaplardan öğretmenlerin yaptıkları tespitlerin birbirlerine benzer olduğu ve değerler eğitimi literatüründe de sıkça karşılaşılan sorunlarla da örtüştüğü tespit edilmiştir. Örneğin: *"Genç bireyler aile ve okul dışında akran gruplarından, televizyondan, yazılı basından, sine-ma ve sanat dünyasının yıldızlarından fazlasıyla etkilenmektedirler. Onları taklit etmekte ve onlar gibi hareket etmektedirler. Bazen bu etkilenme olumsuz yönde olmakta ve gencin kişiliğini sarsmaktadır. Ben sınıfta bazen öğrencilerin bu tür etkilerin altında kaldıklarını hissediyorum. Mesela öğrenci televizyonda hiçbir değeri olmayan bir programı izliyor ve etkisinde kalıyor. Aynı o programdaki kahraman gibi hareket ediyor."*, *"Çocuklar yaşadıkları toplumda ailelerinde bu değerleri göremedikleri için ne kadar anlatılırsa anlatılsın bunlar davranışa dönüştüklerini görüyorlar. Söylenenlerin hepsi askıda kalıyor. Hiçbir çocuk programında, TV dizilerinde artık bunlar işlenmiyor o nedenle bir vatan sevgisi, bir büyüklere saygı çocuklar için bir şey ifade etmiyor."* Bu tespitte değerler eğitiminin sadece okul değil okul dışı faktörlerden de etkilendiği anlaşılmaktadır. Bu tespitin yanı sıra program için ayrılan sürenin yetersiz oluşu, sınıfların kalabalık olması ve araç-gereç (özellikle görsel) eksikliği, ders kitaplarının yetersiz oluşu, okul-aile birlikteliğinin sağlanamaması, değer eğitiminin nasıl yapılacağı ve değerlerin hangi düzeyde kazandırıldığı tespitinin nasıl yapılacağı bilinmediği gibi nedenler de vurgulanmaktadır. Bazı 4.sınıf öğretmenlerinin şu tespitleri de değer eğitiminde toplumsal birlikteliğin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir: *"Toplumda yaşananlarla bizim anlattıklarımızın ve öğretmeye çalıştıklarımızın çelişiyor olması"*, *"Öğrencilere ne kadar değer eğitimi uygulasak da öğrenci çevrede gördüğü gibi hareket etmeye çalışıyor. Bu da bizim işlerimizi zorlaştırıyor."*, *"Değer eğitimi sırasında işlenen konular ve kazanımlarda tüm sınıf hemfikir olmakla beraber, günlük yaşamda uygulamadıkları için öğrenme tamamlanıyor ancak eğitim olmuyor."*, *"Çok işlenmesine, üzerinde durulmasına rağmen öğrencilerde kalıcı olmadığını görmek üzüntü verici."*

5.sınıf öğretmenleri de özellikle değer eğitiminde kaynak ihtiyacı, zaman yetersizliği gibi sorunlara yer vermekle birlikte okul dışı faktörlerin olumsuz etkisine şu ifadelerle dikkat çekmektedirler: *"Ailenin okuldan tam bağımsız olarak hatta okulun tam tersi davranarak çocuğu ikileme sürüklemesi. Medyanın değerlere kayıtsız kalması hatta yozlaştırıcı yayınlar yapması. Bazı belediyelerin, kaymakamlıkların, bazı yönetimlerin insanları hazırcılığa, tenezzüle sürüklemesi ve bunu yaşam tarzı hatta kişilik yapısı haline getirci"*

cididi zararlar vermesi, toplumun yapısını bozması.”, “Eskiden kullanılan kavramlar aile içinde öğrencilere hiç hissettirilmemiş. Birçok kavramdan haberdar değildir. Bunları okullarında oturtmak, görmedikleri bir şeyi anlatmak, ders işlenişi sırasında biraz zorluyor.”, “Aileler bizim kadar hassas davranmıyorlar. Bu nedenle biz ne kadar titizlikle üstünde dursak da bazı değerler tam olarak yerleşmiyor.”

4. “Sosyal bilgiler dersi kitaplarındaki değerler eğitimi ilgili çalışmalar hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna verdikleri cevaplar Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2. Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Değer Eğitimi Çalışmalarına İlişkin Görüşleri

Öğretmenler	Olumlu		Olumsuz		Kararsızım/ Cevap yok		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
4. Sınıf Öğretmenleri	5	26	9	48	5	26	19	100
5. Sınıf Öğretmenleri	2	13	9	56	5	31	16	100
Toplam	7	20	18	51	10	29	35	100

Tablo 2’deki verilere göre öğretmenlerin % 51’inin ders kitaplarındaki değer eğitimi çalışmalarını yetersiz bulduğu anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin ancak % 20’sinin değer çalışmalarını ders kitaplarında yeterli bulduğu görülmektedir. Öğretmenlerin bu soruda da % 29 gibi azımsanmayacak oranda kararsız olmaları veya cevap vermemeleri de dikkat çekmektedir. Bu soruya 4.sınıf öğretmenlerinin verdikleri cevaplar şu şekildedir: *“Oldukça yeterli diyemem, çok yavan!”, “kitabı çok yetersiz buluyorum.”, “Bana göre değerler bölümüyle ilgili çalışmalar yetersiz. Bu değerlerin kazandırılmasına yönelik daha çok etkinlikler veya nasıl kazandırmamız gereken çalışmalar olabilir...”* gibi olumsuz ifadelerin yanı sıra ders kitaplarında değerler eğitiminin nasıl verilmesi konusunda belirtilen şu görüşler de çözüm önerisi niteliğinde önem arz etmektedir: *“Bu konuları çocuklara verebilmenin tek yolu bu konuda hazırlanmış oyunların, görsellerin olması. Görerek öğrenmenin önem kazandığı günümüzde bu şekilde etkin bir öğrenme sağlayabileceğimizi düşünüyorum”, “Sosyal bilgilerde sosyal, ekonomik ve kültürel konulara daha ağırlık verilmelidir.”*

5.sınıf öğretmenlerinin yalnızca % 13 gibi çok azının ders kitaplarındaki değer eğitimi çalışmalarını olumlu bulduğunu belirttiği görüşlerinde şu ifadeler dikkat çekicidir: *“Çalışmalar yeterli ama daha açık ve sade olabilir. Kendi değerlerimiz ve kültürümüzden örnekler verilse daha iyi olur.”, “ Örneklerin çok olması, resimli olması, kısa ve öz olması”, “ Ders kitaplarımızın yeterli bilgi verdiğini düşünmüyorum... Bence değerler kitapları okunarak veya öğretmenden dinleyerek değil hayatın içinden görerek ve yaşayarak öğrenilir ise daha kalıcı olur. Bu nedenle çocuğun ailesine, arkadaşlarına, akrabalarına vb. değerler eğitimi verilmelidir.”, “Çalışmaları yetersiz görüyorum.”, “Kısmen geliştirilmesi gerekli, daha çok milli değerlere yer verilmeli. Evrensel değerler de göz ardı edilmemeli. Dirüstlük, onur, tenezzül etmeme, ahlak gibi”, “Uygulanması pratik olarak yapılacak şekilde olmalı.”*

Görüşlerden de anlaşıldığı üzere öğretmenler sadece çalışmaların yetersizliğini değil değerler eğitiminin ders kitaplarında nasıl olmasına yönelik öneriler de sunmuşlardır.

5. “Programdaki her ünite için belirlenmiş olan değerlerin seçimi ve tercih edilmesiyle ilgili düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna öğretmenlerin verdikleri cevaplar Tablo 3’de gösterilmektedir.

Tablo 3. Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’ndaki Ünitelere Özgü Değerlere İlişkin Görüşleri

Öğretmenler	Olumlu		Olumsuz		Kararsızım/ Cevap yok		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
4. Sınıf Öğretmenleri	12	63	4	21	3	16	19	100
5. Sınıf Öğretmenleri	5	31	3	19	8	50	16	100
Toplam	17	49	7	20	10	31	35	100

Tablo 3’deki verilerden özellikle 4.sınıf öğretmenlerinin % 63’ünün olumlu görüş belirttiği, toplamda da yine % 49’unun ünitelere özgü değerlerin doğru tespit edildiği konusunda görüş belirttikleri anlaşılmaktadır. Ancak 5.sınıf öğretmenlerinin yalnızca %31’inin olumlu görüş belirtmiş olması ve toplamda öğretmenlerin % 31’inin soruya cevap vermemiş olması veya kararsız kalması da azımsanmayacak niteliktedir. Aynı zamanda aşağıda verilen cevaplardan öğretmenlerin değer eğitimi konusundaki sorunlarını bu maddeye de taşıdıkları anlaşılmaktadır. Bu soruda 4.sınıf öğretmenlerinin görüşleri şöyledir: *“Programdaki seçilen değerlerin yeterli olduğu ancak uygulamada sıkıntılar yaşanıyor.”*, *“Seçilen değerler bence çok güzel. Ders sırasında öğrenciler arasındaki düşünce alışverişi de güzel, ancak günlük yaşamda uygulamasını göremiyorum. (sınıfta hoşgörünün öneminden bahseden öğrenci teneffüste tam tersini yapabiliyor”*. Bu cevapların haricinde soruyla ilgisiz cevapların yanı sıra *“Değerler eğitiminin bir üniteye veya iki üniteye işlenmektense ünitelere yayılması, sık sık hatırlatma yapılmasının daha uygun olduğunu düşünüyorum.”* cevabını veren öğretmenlerin de olması dikkat çekicidir. Çünkü programda değerler her üniteye özgü düzenlenmiştir. Bir öğretmenin ise *“İyi belirlenmemiş ve daha önceki yıllarda yapılmış olan çalışmalar dikkate alınmamış.”* şeklindeki olumsuz görüşü de geçmiş yıllarda yapılmış çalışmalar hakkında bilgi sahibi olan öğretmenlerin var olduğunu göstermektedir.

5.sınıf öğretmenlerinin % 50’sinin cevap vermediği bu soruda dikkat çeken görüşler şu şekildedir: *“...Daha çok milli değerlere yer verilmeli. Evrensel değerler de göz ardı edilmemeli. Dürüstlük, onur, tenezzül etmeme, ahlak gibi”, “Genelde yeterli buluyorum. Fakat daha milli olmasının daha yararlı olacağını umuyorum.”*

6. "Programın uygulanmasından sonra öğrencilerinizin davranışlarında ne gibi değişiklikler oluştu?" sorusuna öğretmenlerin verdikleri cevaplar Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4. Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın Öğrenci Davranışlarında Oluşturduğu Etkiye İlişkin Görüşleri

Öğretmenler	Olumlu		Olumsuz		Kararsızım/ Cevap yok		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
4. Sınıf Öğretmenleri	8	42	6	32	5	26	19	100
5. Sınıf Öğretmenleri	7	44	3	19	6	37	16	100
Toplam	15	43	9	26	11	31	35	100

Tablo 4'teki verilere göre öğretmenlerin yalnızca % 43'ünün değerler eğitimi sonrası öğrenci davranışlarında olumlu değişim olduğunu belirttiği görülmektedir. Bunun yanında öğretmenlerin % 26'sının öğrenci davranışlarında değişme olmadığını belirtmesi ve % 31'inin de cevap vermemesi veya kararsız olduğunu belirtmesi de dikkat çekmektedir. Bu soruda 4.sınıf öğretmenlerinin verdikleri şu cevaplarda: "Dersin işleniş sırasında sanki bazı değerler oluştu diye düşünürken bir de bakıyorum ki ileriki dönemlerde hiçbir şey değişmemiş.", "Davranışların çok kısa sürede unutulduğu uygulamasının olmadığı görülüyor.", "Değişiklikler o an için çok yeterli oluyor fakat kalıcılığı sağlanmakta zorlanıyoruz." ifadelerinde değer eğitiminde uygulamada sorun yaşandığı vurgulanmaktadır. Olumlu görüş bildiren bazı 4.sınıf öğretmenleri öğrencilerinin kazandığı şu değerleri vurgulamışlardır: "Haklarını savunma, tüketici olarak dikkat etmeleri gereken noktalar, toplu taşıma araçlarında nasıl davranmaları gerektiği...", "Biraz daha çevreyi koruyan, hoşgören, doğal çevreyi seven kısıcası daha bilinçli olduklarını düşünüyorum." Bazı öğretmenler ise olumlu görüş belirtmelerine rağmen çekincelerini şu şekilde belirtmişlerdir: "Tabii ki davranışlarında olumlu bir takım değişiklikler oluştu. Ancak beklenen düzeyde olduğunu söyleyemem. Çocuklar bilgi düzeyinde neyi yapmaları gerektiğini biliyorlar ancak uygulamaya gelince davranışlara yansıtılmaya gelince tam tersini yapıyorlar. Bu konuda programın eksik olduğunu düşünmüyorum. Asıl sorun aile, çevre, televizyon programları, ülkemizin ekonomik ve sosyal durumu gibi etmenler maalesef değerlerin önemini desteklemiyor." Ayrıca bazı öğretmenlerin verdikleri cevaplar da daha ünitelerdeki değer kavramının algılanmasında sorunlar olduğunu göstermektedir. Örneğin: "Öğrenciler birbirlerinin yörelerine ait kıyafetleri, yöresel yemekleri hakkında bilgi sahibi oldu. Geçmişlerine ait bilgiler edindi. Soy ağacını öğrendi.", "En azından soy ağaçlarını öğrendiler. Birbirlerinin yörelerine ait değerlerden haberdar oldular. Milli ve manevi değerleri pekiştirdiler." Bu cevaplardan da görüş bildiren 4.sınıf öğretmenlerinin değer eğitiminin okullarda tam anlamıyla amacına ulaşamadığı görüşüne sahip oldukları anlaşılmaktadır.

5.sınıf öğretmenlerinin 4.sınıf öğretmenlerine göre % 19 gibi daha az oranda olumsuz görüş belirttikleri bu soruda şu görüşler dikkat çekicidir; "Öğrencilerimin davranışlarında kendine güvenlerinin geldiği ve bir işi başarmayı görmesi kendilerini mutlu

ettiğini gördüm.”, “Programın uygulanmasından sonra öğrencilerimizin davranışlarında olumlu değişiklikler gördüm. Özellikle sorumluluklarını yerine getirme, çevreye duyarlılık, çalışkanlık, dayanışma, bayrağımıza ve İstiklal Marşına saygı konularında önemli yol aldık. Bu yol sadece sosyal bilgiler dersindeki değerler eğitimi ile almadık. Bütün derslerde hatta ders dışında bunların önemini anlattım.”, “Geçmişten günümüze gelen değerlerimiz, unutulmaya yüz tutmuş değerlerimiz hatırlandı ve önemleri kavrandı. Günlük hayatlarında da bunların farkında olmaya başladılar.” ifadeleriyle yaptıkları uygulamadan hoşnut olduklarını belirtmişlerdir. Bir öğretmen ise duruma farklı bir açıdan bakarak “Bu programdan çok öğretmenin öğretme biçimi ve tarzıyla daha çok ilgilidir. Sadece programa bağlamak yanlıştır. Öğretmen gerekli önemi vermeden işlerse öğrencilerde bir değişiklik olmaz. Bu madde hatalıdır.” görüşüyle değer eğitiminde öğretmenin görevine vurgu yapmıştır.

7. “Değerler eğitimi ile ilgili istek ve önerileriniz varsa belirtiniz.”

Öğretmenlerinin % 51’inin değer eğitimiyle ilgili istek ve öneride bulunduğu, %49’unun ise bulunmadığı bu maddede 4.sınıf öğretmenlerinin istek ve önerileri şu şekilde sıralanmıştır: “Çocuklar için daha akılda kalıcı görsel çalışmalar olmalı.”, “Kazandırılmak istenen değerler daha ön plana çıkarılmalı.”, Değerler eğitiminin tam olması için okul dışı uygulamasının da yapılması gerekir.”, “Çocuklara hep anlatıyoruz. Ama görsel olmadığı sürece bunları yaşantılara yansıtamıyoruz. Çocuklarımızı geçen yıl “120” adlı sine-ma gösterisine götürdükten sonra işte çocuklar bu ülke toprakları bu şekilde kazanıldı dediğim zaman günümüz şartlarında soğuk, sıcak, yokluk vb. yaşamayan çocuklar bu film sayesinde bazı gerçekleri görebildiler.”, “Değerler eğitimi okul öncesi eğitimle başlanmalıdır.”, “Sosyal bilgiler dersi içerisinde daha yoğun işlenmeli. Bu da ders saatinin artması anlamına geliyor. Ayrıca sosyal bilgiler ile ilgili bazı kuruluşlar olmalı ve bunlardan zaman zaman profesyonelce yardımlar alabilmeliyiz.” Bu görüşleriyle öğretmenler, değer eğitimcilerine ve yetkililere yapacakları çalışmalar için ışık tutmaktadırlar. Bu cevapların yanı sıra ders kitapları başta olmak üzere konuyla doğrudan ilgisi olmayan taleplerde de bulunulmuştur.

5.sınıf öğretmenlerinin görüşlerinden ön plana çıkanlar ise şunlardır: “Dede, babaanne, anneanneyi küçük yaşta tanıyıp birlikte olabilmeli ve kendisinin de bir gün baba, anne ve dede, babaanne, anneanne olacağı öğretilmelidir.”, “...Bu bir ülkenin bütün kurum ve kuruluşlarının bir bütün olarak hareket etmesi gereken bir konu. Birbirinin tam tersi tutum sergilediğinde, toplumda kargaşa ve hatta birbiri ile çatışan bireyler yetişir ki bu da bir toplumun çözülmesi anlamına gelir.”, “Değerler eğitimi sosyal bilgiler dersinde verilecek ve bitecek bir eğitim değildir. Aileler bizim kadar duyarlı olmazsa sonuca ulaşamayız. Anlattıklarımız yerleşmez havada kalır. Ayrıca bütün öğretmenlerin işlerinin bir parçası olarak bu değerlerin öğrencilere kazandırılmasını kabul ederek bu konuda çalışmalar yapmalarının gerekli olduğunu düşünüyorum.”, “Unutulmuş değerlerin daha ön plana çıkartılması ve ailenin önemi üzerinde daha durulması, bayrağa karşı ve İstiklal Marş’ında nasıl davranılacağı, kültür ve geleneklerimize önem verilmesi vs.”, “Daha günlük hayattan örnekler verilebilir.”, “Değerler eğitimi dersinin resimler ve çizimlerle biraz daha çok olması, pratik konulara daha fazla yer verilmesi.” gibi ifadelerle 4.sınıf öğretmenlerinde olduğu gibi değerler eğitimine önem verdiklerini fark ettirmektedirler.

Sonuç ve Öneriler

Öğretmenlerle yapılan görüşme formundan elde verilere göre, öğretmenlerin programda değerler eğitimine yer verilmesini olumlu karşıladığı; 4.sınıf öğretmenlerinin değerleri öğretirken farklı değer öğretim yöntemlerini (tartışma, telkin, eleştirel yaklaşım, görsel materyal kullanımı vb.) uyguladığı; 5.sınıf öğretmenlerinin ise daha çok anlatım tarzında değer telkini yöntemini kullandıkları; öğretmenlerin değer eğitimi sırasında daha çok medya, aile ve toplumun etkilerinden kaynaklanan olumsuzluklardan şikâyetçi oldukları; okulda kazandırılmaya çalışılan değerlerle öğrencinin okul dışındaki hayatının birbiriyle uyuşmaması nedeniyle sorun yaşandığı; 4.sınıf öğretmenlerin yaklaşık %50'si ile 5.sınıf öğretmenlerin yaklaşık %90'nına göre ders kitaplarında değer eğitimine yeterince yer verilmediği; 4.sınıf öğretmenlerin yaklaşık %70'i ile 5.sınıf öğretmenlerinin %35'ine göre ünitelerde doğrudan verilmek üzere seçilen değerlerin olumlu ve doğru tespit edildiği; 4.sınıf öğretmenlerin yaklaşık %50'si ile 5.sınıf öğretmenlerinin %80'nine göre değer eğitimi sonrasında öğrencilerinde olumlu davranış değişiklikleri yaşandığı tespit edilmiştir.

Araştırma grubu ve sonuçlarıyla sınırlı kalmak üzere şu önerilerde bulunulabilir: Değer eğitiminde öncelikle değer eğitimiyle ilgili öğretmenlere hizmetiçi eğitim kursları düzenlenmeli; bu hizmetiçi kurslarda özellikle değer eğitimi yaklaşımları ve yöntemlerine yer verilmeli; öğretmenlerin yanı sıra veliler, okullardaki idari ve yardımcı personellere de hizmetiçi eğitim verilmeli; özellikle çocukların televizyon ekranı başında olduğu saatlerde olumlu değer örneklerini gösteren yayınlar yapılmalı; isteyen okulların uygulayabileceği değer eğitimi programları geliştirilmeli ve bu uygulamaların sonuçlarını, karşılaşılan sorunları ve çözüm yollarını öğretmenlerin paylaşabilecekleri resmi bir internet sitesi kurulmalı; öğretmenlere eğitim ve yönlendirmeler yaparak yardımcı olacak MEB'da bir birim oluşturulmalıdır.

Kaynakça

- BENNİNGA, J.S. (2003). *Moral and Ethical Issues in Teacher Education*. ERIC Clearinghouse on Teaching and Teacher Education. ED482699. <http://www.ericdigests.org/2004-4/moral.htm> (6/4/2008 tarihinde internet adresinden alınmıştır.)
- BLACKMAN, A., HURD, T., TİMA, N. (2000). *Entrepreneurs : More Honest than We think? A preliminary Investigation into the Characteristic and Values of Owner-Manager*.<http://www.sbaer.uca.edu/research/icsb/2000/pdf/121.PDF> (25/12/2005 tarihinde internet adresinden alınmıştır.)
- DİLMAÇ, Bülent. (2002). **İnsanca Değerler Eğitimi**. Ankara: Nobel yay.
- HALSTEAD, J.M., TAYLOR, M.J. (1996). **Values in Education and Education in Values**, Bristol-England: Falmer Pres
- HİLL, B.V. (2004). *Values Education in Schools : Issues and challenges*, **Primary & Middle Years Educator**, 2 (2). 8-20
- HOSSAİN, A., MARİNOVA, D. (2004). *Values education: A foundation for sustainability*. Murdoch University: **13th Annual Teaching and Learning Forum**. 9-10 Şubat. www.lsn.curtin.edu.au/TL/Forum/2004/Hossain/and/Marinova-val.html (25/12/2005 tarihinden internet adresinden alınmıştır.)
- HÖKELEKLİ, H., GÜNDÜZ, T. *Üstün Yetenekli Çocukların Değer Yönelimleri ve Eğitimleri. Değerler ve Eğitimi*. KAYMAKCAN, R., HÖKELEKLİ, H., ARSLAN, Ş., ZENGİN, M. (Ed). İstanbul: Dem yay. 371-396

- JAKSON, Robert. (2007). *Devlet Okullarında Dini Eğitim ve Değerler Eğitime Katkısı. Değerler ve Eğitimi* KAYMAKCAN, R., HÖKELEKLİ, H., ARSLAN, Ş., ZENGİN, M. (Ed). İstanbul: Dem yay. 473-484.
- KAĞITÇIBAŞI, Ç. (1981).
- REFSHAUGE, H.Andrew (2004). **Values in NSW public schools**. Avustralia: New South Wales Departman of Education and Training.
- SİZER, Theodore R. (1975). *Values Education in the Schools: A Practitioner's Perspective, Religious Education*. 70 (2). 138-149.
- SUH, B.K., TRAIGER, J. (1999). *Teaching Values Through Elementary Social Studies and Literature Curricula. Education*. 119 (4). 723-726.
- TİTUS, Dale N. (1994). *Values Education In American Secondary Schools. Kutztown University Education Conference*. 16 Ekim. Eric No: ED 381423.
- VEUGELERS, Wiel (2000). *Different Ways Of Teaching Values. Educational Review*. 52 (1). 37-46.

IN VIEWS OF CLASSROOM TEACHERS CONCERNING IN SOCIAL STUDIES COURSE THE VALUES EDUCATION

Süleyman YİĞİTTİR*

Hamza KELEŞ**

Abstract

In the Social Studies 4. and 5. class teaching program developed in 2004, the values education started to take place directly which was implicitly took place in the previous curriculum. A research group consists of 34 teachers working in the 8 primary schools in Ankara central districts, were asked about their opinion of this change. Semi- structured interview form was used as a data collection tool. Data obtained at the end of research were solved and evaluated by content analysis. In research as a Qualitative study, an important part of the teachers stated, they are pleased that the value takes place in social studies education program, teachers require in-service training about the value education and the value education does not take place adequately in course books

Key Words: Social studies, value, values education, character education

---

* Gazi University, Institute of Educational Sciences, Department of Social Studies Teaching, Ph. D. Student.

** Prof.Dr.; Gazi University, Institute of Educational Sciences, Department of History Teaching